

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
 Prioritizing Social Resilience Indicators for Organizing Informal
 Settlements through Measures based on Improving the Urban Landscape
 (Case Study: Islamabad Neighborhood, District 2, Tehran)
 در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

اولویت بندی شاخص های تاب آوری اجتماعی جهت ساماندهی سکونتگاه های غیر رسمی از طریق اقدامات مبتنی بر ارتقای منظر شهری (مطالعه موردی: محله اسلام آباد منطقه دو تهران)*

مهدی فاطمی^۱، رقیه آقاجانی خنکدار^{۲*}

۱. گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

۲. گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۰۴

چکیده

بیان مسئله: با افزایش روزافزون جمعیت و تمایل به شهرنشینی، میزان جمعیت سکونتگاه های غیر رسمی رو به افزایش گذارده است. این نوع سکونتگاه ها به دلیل سیما و منظر شهری نامناسب، دچار انزوا و به دنبال آن درگیر معضلات اجتماعی شده اند. یکی از راهکارهای تغییر وضعیت فعلی سکونتگاه های غیر رسمی، افزایش تاب آوری اجتماعی آنهاست.

هدف پژوهش: این پژوهش در پی تدوین راهکارهای ساماندهی این نوع محلات از خاستگاه افزایش تاب آوری اجتماعی از طریق انجام اقدامات کالبدی و اجتماعی در جهت بهبود و ارتقای منظر شهری در این گونه از بافت های شهری است.

روش پژوهش: رویکرد این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده است. به طوری که در مرحله نخست و در بخش مبانی نظری از طریق «مطالعات کتابخانه ای» اطلاعات مورد نیاز جمع آوری شد و در مرحله دوم برای شناسایی شاخص های تاب آوری اجتماعی در محله از طریق «مشاهدات میدانی» با ابزارهای مصاحبه، مشاهده و عکس برداری اقدام شده است.

نتیجه گیری: در چارچوب نظری نهایی، در بعد «اجتماعی» شاخص های تعامل، همبستگی و مشارکت، در بعد «هویت- فرهنگی» شاخص های دلبستگی، هویت اجتماعی و کالبدی، در بعد «کالبدی» شاخص های دسترسی، ایمنی و امنیت، انعطاف پذیری و تنوع و در بعد «حمایتی» شاخص های کارایی جامعه محلی، حمایت و عدالت در محله اسلام آباد به عنوان شاخص های تاب آوری اجتماعی شناسایی شد. پس از احصای پتانسیل های موجود در محله و ارتباط آنها با شاخص های به دست آمده، یک سری اقدامات کالبدی و اجتماعی اولویت بندی شده از طریق نرم افزار ArcGIS روی نقشه جانمایی شد. در نهایت با بررسی اقدامات قابل انجام در جهت بهبود و ارتقای سیما و منظر شهری محله، این نتیجه حاصل شد که شاخص تعاملات در موضوع تاب آوری اجتماعی سکونتگاه اسلام آباد در اولویت قرار دارد.

واژگان کلیدی: تاب آوری اجتماعی، سکونتگاه غیر رسمی، محله اسلام آباد، منظر شهری.

مقدمه و بیان مسئله

غیر رسمی زندگی می کنند، تا سال ۲۰۵۰ سه برابر شود (Tjia & Coetzee, 2022, 1). این محله ها می توانند «مناطق نابودی و زوال» باشند، اما فشرده گی آنها می تواند به عنوان یک کاتالیزور برای آشکار کردن مسیرهای توسعه جایگزین به عنوان محله های شهری کار کند (Campos et al., 2022, 1). مناطق زاغه نشین بین کشورها و شهرها بسیار متفاوت هستند. با این حال، چندین ویژگی

تخمین زده می شود که یک میلیارد شهرنشین که در حال حاضر در محله های فقیرنشین و سکونتگاه های

* این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد «رقیه آقاجانی خنکدار»، تحت عنوان «بهبود اجتماع پذیری سکونتگاه های غیر رسمی با رویکرد تاب آوری اجتماعی (نمونه موردی: محله اسلام آباد منطقه دو تهران)» است که به راهنمایی دکتر «مهدی فاطمی» و مشاوره دکتر «محمد شیخی» در دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، در بهمن سال ۱۴۰۱ انجام شده است.
 ** نویسنده مسئول: roghayeh.aghajani@ut.ac.ir، ۰۹۱۱۶۶۳۶۶۹۴

کرد. بنابراین در این پژوهش، مسئله اصلی که بررسی خواهد شد این است که در سکونتگاه غیررسمی اسلام‌آباد، اقدامات کالبدی و اجتماعی مرتبط با منظر شهری در فضای عمومی چگونه می‌توانند سبب تاب‌آوری اجتماعی و کاهش معضلات اجتماعی محله شوند؟

پیشینه پژوهش

مسئله اسکان غیررسمی مانند دیگر مشکلات شهری از دید پژوهشگران پنهان‌نمانده است و به روش‌های مختلفی بررسی شده است. عباس‌پور (۱۳۹۰) در پایان‌نامه خود به شناختی نسبی از حوزه فعالیت معمار منظر در منظر شهری و توانایی‌های آن در تأمین نیازهای فضایی ساکنین این بافت‌ها رسیده و چارچوب طراحی منظر در این بافت‌ها را تدوین و ملاک عمل در طراحی بافت خودانگیخته گلابدره قرار داده است. رحیمی و همکارانش (Rahimi et al., 2018) در مقاله‌ای محله خط چهار حصار کرج را مورد مطالعه قرار دادند و نتایج نشان‌دهنده تأثیر مستقیم مؤلفه‌های مشارکت، آموزش، امنیت، عدالت، انعطاف‌پذیری، تعاملات و هویت در تاب‌آوری اجتماعی بر امنیت محله است. نجفی و حمیدی (Najafi Kani & Hamidi, 2021) در مقاله‌ای، با بررسی محلات حاشیه‌ای بابل، راهبردهای کلیدی را در راستای توسعه مسکن غیررسمی ارائه کردند. نتایج نشان داد که هر چقدر حاشیه‌نشینان در زمینه‌های مختلف عمرانی و خدماتی مشارکت بیشتر داشته باشند، به همان نسبت از مسائل و مشکلات محلات کاسته می‌شود. در مطالعات خارجی انجام‌شده، مینا کارلسون (Karlsson, 2012)، در پایان‌نامه خود، با بررسی چهار پروژه مختلف سکونتگاه‌های غیررسمی که در آن معماران منظر درگیر شده‌اند، بررسی کرده است که چگونه معماران منظر می‌توانند به وضعیت سکونتگاه‌های غیررسمی رسیدگی کنند. در نهایت با بررسی نمونه‌های موردی به این نتیجه رسید که تا زمانی که سکونتگاه‌های غیررسمی به‌عنوان بخشی از ساختار شهر در نظر گرفته نشوند، نمی‌تواند تا حد زیادی در این جوامع دخالت داشت (ibid.). دابسون، نیامور و دودمن (Dobson et al., 2015)، در مقاله‌ای به بررسی تأثیر اقدامات جمعی انجام شده توسط ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی در افزایش تاب‌آوری اجتماعی و شهری می‌پردازند و بررسی می‌کنند که چگونه فقرای شهری در اوگاندا می‌توانند خود را سازماندهی کنند، داده‌های مهم برنامه‌ریزی را جمع‌آوری و از آنها برای راه‌حل‌های طراحی خود و مذاکره با سایر ذی‌نفعان شهری استفاده کنند. با توجه به مطالعات انجام‌شده پیرامون موضوع پژوهش مطالعه‌ای که بتواند ارتباط بین سه موضوع معماری منظر و تاب‌آوری اجتماعی و سکونتگاه غیررسمی را بررسی کند، انجام نشده است.

مشترک دارند (Karlsson, 2012, 5). این سکونتگاه‌ها علاوه بر فقدان زیرساخت‌های کالبدی و اجتماع‌پذیری پایین که نتیجه آن ایجاد محیط‌های بی‌روح و بدون تعامل است، زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی در فضای شهری به شمار می‌روند (Darskhan & Bayramzadeh, 2020, 84) و یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های آنها، تاب‌آوری اجتماعی و تحمل این جوامع در برابر مدیریت و کنترل تغییرات است (اسلامی و ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۷). و در یک روند فزاینده خودشان، خانه‌ها و محله‌های خود را می‌سازند و خواهان کرامت، احترام و عدالت اجتماعی هستند (Nord, 2014, 4) و از آنجاکه بسیاری از ویژگی‌های آنان، با ویژگی‌های محیط‌های تاب‌آور همخوانی دارد (Rahimi & Kargar, 2021, 76)، یکی از راهکارهایی که می‌توان جهت ساماندهی آن به کار برد استفاده از تاب‌آوری اجتماعی است که به کمک آن می‌توان به هدف مهم ارتقای تعاملات اجتماعی، عدم گرفتار شدن افراد به دام آسیب‌های اجتماعی و کاهش معضلات اجتماعی رسید (Ragoschke, 2014, 1). با توجه به اینکه در برنامه‌های مدرن به‌سازی زاغه‌ها، پتانسیل فضای عمومی به‌عنوان یک ارزش اجتماعی در معماری منظر برای ارتقای این مناطق، نادیده گرفته شده است (Karlsson, 2012, 3) و به‌گفته کوکو آلاکون^۱ از دانشجویان معماری منظر دانشگاه واشنگتن؛ مداخلات معماری منظر تأثیر مثبتی بر امنیت غذایی، سلامت روان و رفاه، کاهش آسیب‌ها و سلامت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی دارد (Katsma, 2018) و از آنجاکه در سکونتگاه‌های غیررسمی اجازه قانونی جهت دخالت در حوزه مسکن در حال حاضر وجود ندارد و این محلات در ارتباط با محیط و منظر اطراف آن ارزیابی می‌شوند، می‌توان به کمک تکنیک‌های کالبدی و اجتماعی در فضای عمومی در جهت بهبود سیما و منظر شهری آن، که نتیجه‌اش ارتقای تعاملات، امنیت، هویت، کارایی و ... می‌شود، به بهبود شرایط این مناطق و حل معضلات آن کمک کرد. دکتر آرومار ریوی، مدیر مؤسسه هند بیان می‌کند: این دگرگونی مناظر شهری است که ما را قادر می‌سازد به فقر پایان دهیم و محیطی را ایجاد کرد که در آن رفاه را برای همه در سراسر جهان فراهم آورد (PSUP Team Nairobi, 2016, 6). در این پژوهش محله اسلام‌آباد، واقع در منطقه دو تهران، بررسی شد. این محله، یکی از مثال‌های بارز سکونتگاه غیررسمی درون شهری است که علیرغم پتانسیل‌هایی که از لحاظ آب‌وهوا، فضای سبز، موقعیت قرارگیری و دسترسی دارد دچار معضلاتی زیادی است. همچنین به این موضوع پرداخته است، که با توجه به عدم اجازه دخالت در حوزه مسکن، چگونه می‌توان با ارائه راهکارها و تکنیک‌های کالبدی و اجتماعی در محیط عمومی که نتیجه آن افزایش تاب‌آوری محله است، به بهبود معضلات موجود آن، از جمله ناامنی، فقر و همچنین وضعیت آن به‌عنوان فضای شهری با منظر نامطلوب از لحاظ زیست‌محیطی و پایداری شهری کمک

مبانی نظری

در **جدول ۱** ویژگی‌های مشترک سکونتگاه‌های غیررسمی به چند دسته کلی تقسیم و شرح داده شده است. سازمان‌های بین‌المللی مهم امروزی، مانند بانک جهانی^۲، برنامه توسعه ملل متحد^۳ و برنامه سازمان اسکان بشر ملل متحد^۴ اخیراً به ایده‌هایی مانند تمرکززدایی، آزادسازی اقتصادی و مشارکت محلی اشاره دارند (Kuanr, 2020, 494). در ارتباط بین تاب‌آوری اجتماعی و سکونتگاه غیررسمی باید گفت: از آنجاکه تاب‌آوری اجتماعی توسط ادگر (Adger, 2000) به‌عنوان توانایی گروه‌ها و یا جوامع برای مقابله با تنش‌های خارجی و اختلالات در مواجهه با تغییرات اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی تعریف شده است و بسیاری از ویژگی‌های شناخته‌شده سکونتگاه‌های غیررسمی مانند انعطاف‌پذیری، خودسازماندهی، همبستگی و مشارکت اجتماعی ساکنان، با ویژگی‌های محیط‌های تاب‌آور همخوانی دارند. لذا لازم است بسته به نوع آسیب‌ها و چالش‌های این محلات اولویت‌های تاب‌آوری آنها مشخص شود، شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی موجود در سکونتگاه تعیین شود و میزان آن مشخص شود سپس برنامه‌های خاص این مناطق معرفی شوند. نظریه تاب‌آوری، می‌تواند اهداف و مقاصد تاب‌آوری اجتماعی را که معماران منظر، برنامه‌ریزان و دیگر طراحان برای قرن بیست‌ویکم به آن نیاز دارند، ارائه دهد (Ragoschke, 2014). همچنین می‌توان بسیاری از شاخص‌های مربوط به تاب‌آوری اجتماعی را با استفاده از تکنیک‌های کالبدی منظر شهری که به‌واسطه فعالیت‌های انسانی و همراه شدن آن با کالبد در طول تاریخ پدید می‌آید و در ذهن شهروندان تفسیر می‌شود (Atashinbar, 2009, 50)، در فضاهای عمومی اجرا کرد و با بهره‌گیری از آن‌ها به وضعیت محیط شهری رسیدگی کرد. به‌گونه‌ای که خود ساکنین بتوانند مشکلات و معضلات خود را حل کنند یا حداقل با آن مقابله کنند. از آنجاکه مسکن بومی و خودساز مهم‌ترین پایگاه در منظر شهری غیررسمی جدول ۱. ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی. مأخذ: نگارندگان.

است و تخریب یک مسکن مستلزم تخریب یک منظر است. بیکر^۵ بیان دارد که معماران منظر و طراحان شهری در مورد بهسازی زاغه‌ها، می‌توانند به‌طور گسترده‌ای به متمایز کردن محیط‌های زندگیشان کمک کنند و به این نتیجه برسند که «منظر» یک عنصر حیاتی در این پروژه‌ها است. همچنین او بیان کرد: معماران و طراحان شهری باید فضای عمومی را در محله‌های فقیرنشین بهبود بخشند، نه خانه‌ها، زیرا این دومی در حال حاضر وجود دارد، کم و بیش ثابت و به احتمال زیاد قطعی» (Degenaar, 2009).

• **معرفی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی براساس نظریات نظریه پردازان و بیان سنج‌های شناسایی آن‌ها در محیط** راه اصلی برای اندازه‌گیری تاب‌آوری به‌طور غیرمستقیم از طریق شاخص‌ها است. انتخاب شاخص‌ها به متغیرهای سیستم بستگی دارند. با این حال، به دلیل زمینه‌های مختلف اجتماعی، فنی و زیست‌محیطی، هیچ استاندارد یا دستورالعملی توافق‌شده‌ای وجود ندارد که به فرد اجازه دهد تاب‌آوری را در بین سیستم‌ها مقایسه کند (Copeland et al., 2020, 2). در ادامه با بررسی نظریات نظریه‌پردازان و گروه‌بندی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی با اشتراکات مفهومی براساس ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی، ۱۲ شاخص کلی به دست آمده است و جهت شناسایی هر کدام از شاخص‌ها در محلات غیررسمی براساس مرور مقاله‌ها، کتاب‌ها و مطالب مرتبط، سنج‌هایی مرتبط با منظر در **جدول ۲** بیان شده است.

روش پژوهش

روش پژوهش این مقاله در دو مرحله اصلی انجام می‌شود. در مرحله اول، در بخش ادبیات و مبانی نظری، مطالب مرتبط با موضوع پژوهش از منابع معتبر شامل کتاب‌ها، اسناد و وبسایت‌های معتبر جمع‌آوری و به روش توصیفی و تحلیلی بررسی می‌شود. در مرحله دوم، در بخش تحقیق

ویژگی‌ها	توضیحات
کالبدی- عملکردی	مکان مناسبی برای انتقال عفونت‌ها، تغذیه نامناسب، عدم دفع زباله و آلودگی هوا (Poortaheri et al, 2021, 195)، آلودگی محیطی، خدمات بهداشتی ناکافی و آب آلوده، قرار گرفتن در معرض سیل و طوفان (French et al, 2021, 2)، فاقد فضای عمومی و فضای سبز (Alene, 2022, 3)، اسکان در مناطق با آلودگی صنعتی بالا و پرخطر، سازه‌های ساختمانی نامناسب، ناهمگونی در ساختمان‌ها و تراکم بالا (Niebergall et al., 2008, 193-194)، مسکن نامرغوب، بدون امنیت تصدی، دسترسی ناکافی به خدمات (Gil et al, 2021, 623)
فرهنگی- هویتی	دارای مشاغل کاذب (دستفروشی، دوره‌گردی و ...) یا به‌صورت کارگران روزمزد و یا در بخش‌های غیررسمی، کار طاقت‌فرسا با حداقل دستمزد (Kazemisefat, 2011, 16)
اجتماعی	نیاز به فرصت‌هایی برای توسعه بافت اجتماعی، مانند دسترسی به فرصت‌های شغلی، معیشتی و مدارس (Parikh et al, 2020, 13)، انزوای طلبی و احساس غریبگی و بیگانگی (Zanganeh et al., 2019, 192)، عدم مشارکت با نهادهای رسمی و غیر دولتی و بیان مشکلات خود، اجتماع‌پذیری پایین کودکان و نوجوانان، سازمانده شدن جوانان به‌وسیله ارازل و اوباش (Zare Nejjhad Talemi, 2017, 40 & 41)، بعد وسیع خانواده، پایین بودن سطح آگاهی و مشکلات معیشتی (Kazemisefat, 2011, 17)
حمایتی- قانونی	ساختار شهری بی‌برنامه، تصرف در زمین‌های خالی (Alene, 2022, 3)، از نظر دکتر پیران: بیکار یا بیکار پنهان، فاقد درآمد ثابت، پایین‌ترین گروه درآمدی (جعفری مهربادی و همکاران، ۱۳۹۷)، فاقد سند قانونی و آیین‌نامه ساختمانی (Repeva, 2021, 1)

جدول ۲. معرفی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی براساس نظریات نظریه‌پردازان و سنجه‌های شناسایی آن‌ها. مأخذ: نگارندگان برگرفته از اسلامی و ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۷؛ Rahimi et al., 2018.

ابعاد	شاخص‌ها	شاخص‌های مدنظر نظریه‌پردازان	سنجه‌های شناسایی شاخص‌ها در محله
اجتماعی	تعاملات	شبکه‌ها و ارتباطات اجتماعی سودمند، تعاملات اجتماعی بالا	۱. میزان حضور مردم در محله، ۲. میزان تعامل با هم محله‌ای، ۳. میزان روابط دوستانه باهم
	همبستگی	حس جامعه محلی، انسجام اجتماعی، پیوند محلی	۱. نهادها و گروه‌های مردمی، ۲. عوامل مؤثر بر انسجامات اجتماعی، ۳. فضاهای جمعی و خاطره‌ساز
	مشارکت	مشارکت اجتماعی، ظرفیت مشارکت	۱. میزان مشارکت در مواقع بحران، ۲. میزان مشارکت در برنامه‌ها، ۳. تمایل به مشارکت در جلسات محلی
فرهنگی - هویتی	دلبستگی	حس تعلق، دلبستگی مکانی	۱. میزان تعلق خاطر به محله، ۲. مدت زمان سکونت افراد در محله، ۳. رضایت از محله و اشتیاق به آینده آن
	هویت اجتماعی و کالبدی	هویت واحد، هنجارهای مشترک، حس مکان، ارزش‌ها، سنت‌ها، داستان‌ها، تاریخ و ...	۱. بررسی فشرهای اجتماعی، ۲. وجود ساکنین بومی و خاطرات مشترک، ۳. برپایی مراسمات مذهبی و محلی، ۴. بناهای تاریخی و فرهنگی، ۵. عناصر خاطره‌ساز
کالبدی - عملکردی	دسترسی	دسترسی بالا ساکنان به منابع	۱. دسترسی به امکانات و حمل‌ونقل، ۲. نفوذپذیری
	ایمنی و امنیت	کاستن از جرم، وجود امنیت، پذیرش خطر	۱. میزان جرم و جنایت، ۲. میزان ایمنی بناها و عبورومرور، ۳. بررسی عوامل آسیب‌زا
	تنوع منابع	دسترسی به سرمایه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، وجود دسترسی بالا به منابع	۱. تنوع فضاهای محلی و کاربری‌ها، ۲. تنوع استفاده‌کنندگان
	انعطاف‌پذیری	تطبيق با تنش، انعطاف‌پذیری	۱. فضاهای با عملکرد متفاوت، ۲. فضاهای با قابلیت تغییر کاربری
حمایتی - قانونی	کارایی جامعه محلی	ظرفیت برای خود سازماندهی، کارایی جامعه محلی	۱. میزان عملکرد جامعه محلی، ۲. ظرفیت خودسازماندهی جامعه
	حمایت	کاستن از آسیب‌پذیری، حمایت اجتماعی	۱. واحدهای سیار در مواقع بحران، ۲. کمک به بی‌خانمان‌ها
	عدالت	عدالت در منابع، برابری، عدالت اجتماعی	۱. عدالت در توزیع و دسترسی به منابع، ۲. کمک به گروه‌های آسیب‌پذیر

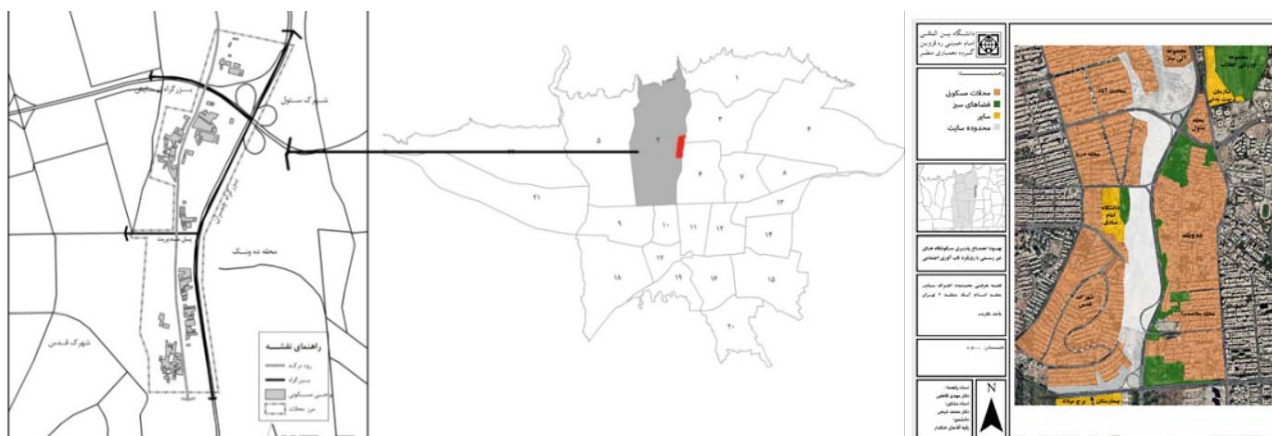
شده و در حاشیه شرقی مسیل اوین- درکه با مساحت حدود ۶۵ هکتار و جمعیت بالغ بر ۱۶۰۰۰ نفر، از سال ۱۳۵۸ تاکنون به تدریج ایجاد شده است (تصویر ۱). این منطقه به شهرک مسکونی آتی‌ساز، بزرگراه چمران، مناطق مسکونی سعادت‌آباد و دانشگاه امام صادق (ع) و باغات و زمین‌های بایر محدود می‌شود. این محدوده با چهار دسترسی سواره از اتوبان چمران، بلوار دریا، خیابان فرهنگ و خیابان سوری و دسترسی‌های نامناسب پیاده مستقیم به اتوبان چمران، ارتباطات خود را با نواحی پیرامون برقرار می‌کند و بخشی از دره اوین در که محسوب می‌شود. دره مذکور دارای سیمای طبیعی قابل توجهی است و پوشش گیاهی دره‌ای دارد. به همین منظور طبق پیش‌بینی‌های طرح تفصیلی کلیه اراضی شرق رودخانه در اسلام‌آباد شمالی و جنوبی به کاربری فضای سبز تعلق دارند. (تصاویر ۲ و ۳).

این بخش با توجه به سنجه‌هایی که جهت شناسایی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی بیان شد، با تکنیک ارزش‌گذاری کیفی به بررسی نمونه موردی از طریق مصاحبه با ساکنانی که آشناتر به امور محله هستند، از جمله شورای محله، معتمدین، بومی‌ها و کسبه‌ها، افرادی که مطالعات اجتماعی روی ساکنان محله داشتند، از جمله نگهبانی و حراست شهرداری ناحیه هفت (به جهت آشنایی و تسلط کامل بر امور محله و رفتار ساکنین)،

میدانی، اطلاعات مربوط به نمونه موردی از طریق روش‌های مختلف شامل مشاهده، مصاحبه و استفاده از آمار و اطلاعات سازمان‌های مختلف جمع‌آوری می‌شود. در این مرحله، برای شناسایی شاخص‌ها و استخراج اطلاعات مرتبط با هر شاخص، از روش پژوهش میدانی بهره گرفته و داده‌های به دست آمده کدگذاری و به صورت مکان‌مند روی نقشه تحلیل می‌شوند. پس از تحلیل داده‌ها، اقدامات مربوط به هر فضا در محله براساس تعداد کدهایی که به هر اقدام پاسخ داده‌اند، اولویت‌بندی می‌شود. نمره‌ها به تعداد کدهای پاسخ‌گو تعلق می‌گیرد و سپس این اقدامات براساس اولویت‌بندی نمره‌گذاری می‌شوند. در ادامه، سیاست‌های پژوهش برای ساماندهی سکونتگاه غیررسمی اسلام‌آباد معرفی و راهبردهایی که به منظور رسیدن به شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی مطرح می‌گردد، بررسی می‌شود. در نهایت، با جمع‌آوری نمرات اقدامات مربوط به راهبردها، شاخص‌های مهم محله شناسایی می‌شوند و راهبردهایی که بیشترین امتیاز را کسب کرده‌اند، به عنوان اولویت‌های اجرایی معرفی می‌شوند.

قلمروی جغرافیایی

اسلام‌آباد از لحاظ تقسیمات شهری در منطقه دو تهران واقع

تصویر ۱. موقعیت محله اسلام‌آباد در ناحیه یک و هفت منطقه دو شهر تهران. مأخذ: Aghajani Khankdar, 2023.

تصویر ۲. چشم‌انداز از بزرگراه چمران به جنوب سایت. مأخذ: Aghajani Khankdar, 2023.

تصویر ۳. چشم‌انداز از بزرگراه چمران به شمال سایت. مأخذ: Aghajani Khankdar, 2023.

• بررسی شاخص‌های حمایتی تاب‌آوری اجتماعی محله اسلام‌آباد

در **جدول ۶**، در شاخص کارایی جامعه محلی، عملکرد ساکنین در مقابل مشکلات و برنامه‌های محلی، در شاخص حمایت، تمامی حمایت‌ها، عدم حمایت از جانب ارگان‌های دولتی و غیردولتی به تمامی اقشار سکونتگاه و افراد آسیب‌پذیر و بی‌خانمان‌ها و در شاخص عدالت، به‌نحوهٔ پراکنش کاربری‌ها و امکانات در سطح محله پرداخته و در نهایت در **تصویر ۷** روی نقشه تحلیل شده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به شرایط فعلی و قوانین موجود محله اسلام‌آباد که اجازهٔ ساخت‌وساز و رسمی‌شدن را نمی‌دهد، ارتقای سیما و منظر شهری این ناحیه به کمک اقدامات کالبدی و اجتماعی در فضای عمومی، سبب ارتقای شاخص‌های معرفی و در نهایت افزایش تاب‌آوری اجتماعی آن می‌شود تا ساکنین بتوانند خودشان را برای مبارزه با معضلات موجود، بالا ببرند. در نتیجه با توجه به مطالعات انجام‌شده با استفاده از پتانسیل‌های محلی و ویژگی‌های اجتماعی خود ساکنین و چالش‌هایی که در این مناطق وجود دارد، این پژوهش شاخص‌هایی را معرفی کرده است. در ادامه، با توجه به سنجش‌های معرفی شده مرتبط با هر شاخص، اطلاعات مربوط به محله از طریق مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری و کدهایی از آن استخراج شد. سپس این کدها مکان‌یابی شده و فضاهای پاسخگو به هر شاخص در چهار بعد مختلف روی نقشه تحلیل گردید. با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده روی نقشه‌ها در **جدول ۷** اقداماتی کالبدی و اجتماعی، براساس اولویت پاسخگویی به کدهای استخراج‌شده از تحلیل سایت معرفی شده است. در ادامه با توجه به هدف اصلی این پژوهش و با توجه به اقدامات معرفی شده، اهداف ساماندهی سکونتگاه اسلام‌آباد در چهار بعد معرفی و راهبردها که همان رسیدن به شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی در محله است، در **جدول ۸** آورده می‌شود، در نهایت با جمع نمرات اقدامات مرتبط با هر راهبرد براساس میزان اهمیت‌شان به این می‌رسد که کدامیک از شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی در اولویت هستند و در اسلام‌آباد عاجل‌تر هستند. با توجه به **جدول ۸** و جمع نمرات اقدامات مرتبط با هر راهبرد می‌توان دریافت که مهمترین شاخص که در محله اسلام‌آباد که برای ساماندهی محله نیاز به مدیریت دارد، شاخص تعاملات است. بدیهی است اقدامات زیرمجموعه‌ای شاخص در اولویت اجرا قرار خواهند گرفت. بعد اجتماعی تاب‌آوری نیز امتیاز بیشتری را در بین سایر ابعاد تاب‌آوری از آن خود کرده است که نشان از اولویت بالا آن دارد و اقدامی عاجل تلقی می‌شود.

معاونت اجتماعی شهرداری منطقهٔ دو، به کمک برخی از پژوهش‌های انجام‌شده روی محله اسلام‌آباد و برداشت بصری به بررسی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی در ابعاد مختلف پرداخت و با توجه به سنجش‌های معرفی شده کدهایی استخراج و روی نقشه تحلیل و مکانیابی شده است. در نهایت بعد از بررسی سنجش‌ها متناسب با کدهای استخراج‌شده و براساس تحلیل‌های انجام‌شده در نقشه‌ها، اقداماتی معرفی شده است.

• بررسی شاخص‌های اجتماعی تاب‌آوری اجتماعی محله اسلام‌آباد

در **جدول ۳**، در شاخص تعاملات، دیدار دوستان در فضاهای باز و نیمه‌باز، توقف و صحبت کردن، ارتباطات تصادفی و منظم هفتگی و مراسمات خاص، در شاخص همبستگی، انواع گروه‌ها و محیط‌های آن‌ها، ارتباط ساکنین و وابستگی‌شان به هم و محلات اطراف، اهداف مشترک، رویدادهایی که سبب همبستگی و اعتماد بین ساکنین شدند، اشتراکات و آشنایی‌ها و در شاخص مشارکت، مشارکت در جشن‌ها، مراسمات و برنامه‌های محلی، برنامه‌های حمایتی از ارگان دولتی، حل مشکلات و بحران‌های محله سنجیده شدند و در نهایت فضاهای تعاملاتی، فضاهایی که سبب همبستگی میان ساکنان شده است و فضاهایی که با مشارکت ساکنین به فضای بهتری تبدیل شدند و خواهند شد، در **تصویر ۴** با توجه به کدهای معرفی شده، روی نقشه مکان‌یابی و تحلیل شد.

• بررسی شاخص‌های فرهنگی - هویتی تاب‌آوری اجتماعی محله اسلام‌آباد

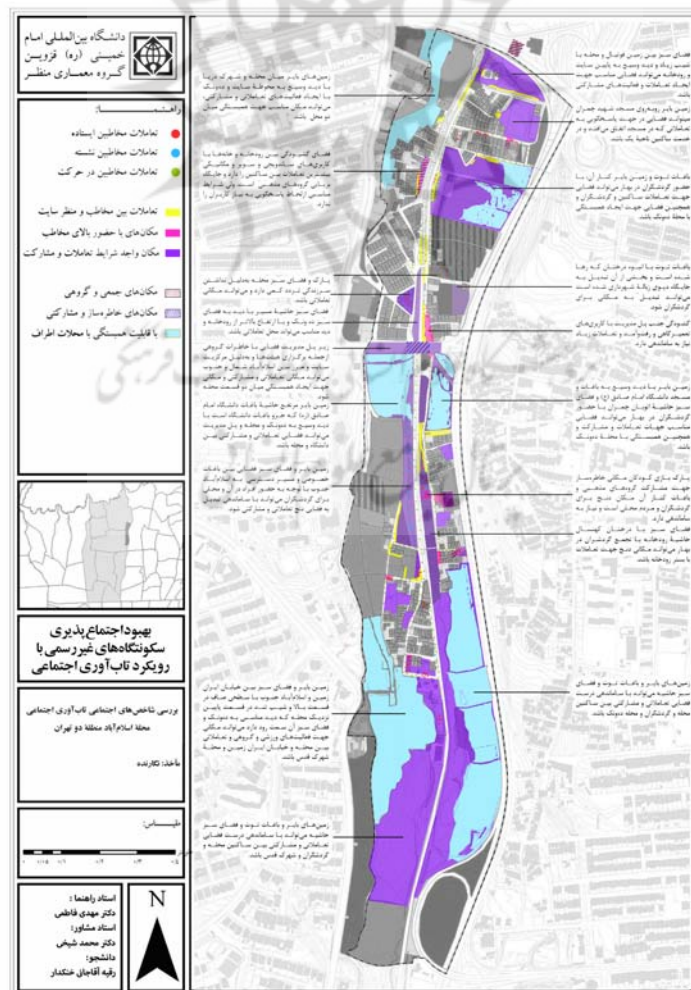
در **جدول ۴**، در شاخص دل‌بستگی، میزان حس تعلق ساکنین به خانه و محله، در شاخص هویت اجتماعی، انواع قشرها، فرهنگ‌ها و مشاغل خاص محله، مراسمات خاص بومی و خاطرات مشترک محلی و در شاخص هویت کالبدی، کلیهٔ عناصری که در محله خاطره‌ساز بوده و نقش کلیدی داشته‌اند، معماری و فضاهای خاص محلی سنجیده شدند و در نهایت در **تصویر ۵**، روی نقشه تحلیل شده است.

• بررسی شاخص‌های کالبدی - عملکردی تاب‌آوری اجتماعی محله اسلام‌آباد

در **جدول ۵**، در شاخص دسترسی، دسترسی به امکانات شهری، مسیرها و معابر شهری، حمل‌ونقل عمومی و دسترسی از خارج به داخل، در شاخص ایمنی و امنیت، میزان حضور بانوان در فضاها، میزان جرم و جنایت در ساعات مختلف شبانه‌روز، روشنایی و مکان‌های جرم خیز، ایمنی بناها، مسیرها و عبورومرور، بستر رودخانه و ...، در تنوع منابع، میزان تنوع استفاده‌کنندگان، فضاهای محلی و فضا سازی‌های موجود مانند پارک‌ها و ...، در انعطاف‌پذیری فضاهایی که تغییر کاربری دادند یا قابلیت تغییر کاربری دارند چه در طولانی‌مدت و چه در شبانه‌روز، بررسی و در **تصویر ۶** روی نقشه تحلیل شده است.

جدول ۳. تحلیل شاخص اجتماعی در محدوده اسلام‌آباد. مأخذ: نگارندگان.

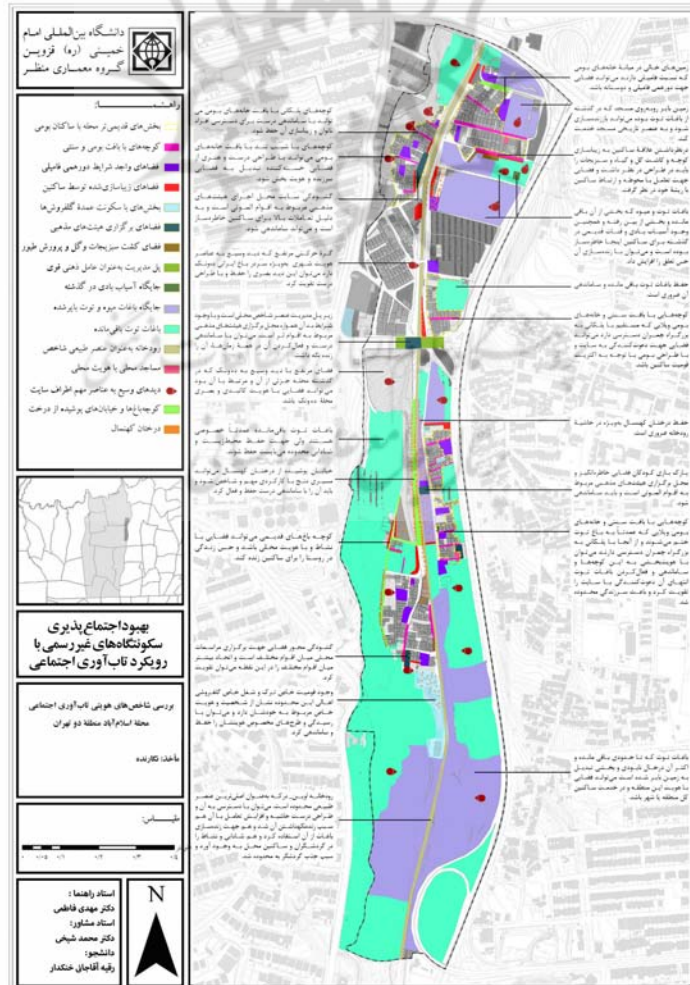
کد	تعاملات	کد	همبستگی	کد	مشارکت
A1	نیاز ساکنین به داشتن فضاهایی جهت تعامل دوستانه و فضای بازی	B1	گروه‌های مختلف فامیلی	C1	تمایل به توسعه محله توسط ساکنین
A2	نیاز به فضاهایی جهت دوره‌های آموزشی، فرهنگی، جلسات و نشست‌ها و نیاز به راه‌اندازی شغل محلی	B2	اتحاد در حفاظت از محیط زندگی خود و امور محلی	C2	عدم تمایل ساکنین به حضور در برنامه‌های خارج از محل
A3	تعامل جوانان تنها در زمین فوتبال، باشگاه تنیس و فضای سبز و تعامل کودکان و خانواده‌ها، تنها در فضای بازی کودکان	B3	تفاوت فرهنگ اسلام‌آباد شمال و جنوب	C3	بیمه‌بودن اکثر ساکنین به‌صورت شخصی و عدم نیاز به خدمات بیمه
A4	تعامل و تجمع در مناسبت‌های خاص	B4	وجود گروه‌های مختلف قومی	C4	مشارکت ساکنین در ساخت اماکن عمومی
A5	حضور گردشگر در محله و باغات و حاشیه رودخانه در ایام تعطیلات	B5	امنیت بالا به دلیل آشنایی اهالی و اعتماد به همسایه‌ها	C5	توجه ساکنین به نظافت و بهداشت محیط و باغات و مشارکت در جمع‌آوری زباله‌ها
A6	نیاز ساکنین به فضایی جهت ورزش بوگا، ایروبیک و ورزش صبحگاهی و زمین چمن	B6	نیاز به فضایی جهت برگزاری جلسات و فعالیت‌های گروهی	C6	توجه به حفظ و مراقبت از باغ‌ها
A7	نیاز به داشتن فضای پیاده‌روی، توقفگاه و تعاملات در مسیرها	B7	گسست اجتماعی با محلات اطراف	C7	مشارکت همسایگان در مواقع بحران
A8	تعامل همه گروه‌ها با هم در گشودگی‌ها و نیاز به فضای تعریف‌شده جهت خرید کالا از وانتی‌ها	B8	بومی‌بودن اکثر ساکنین و روابط دوستانه و فامیلی بینشان	C8	مشارکت در اجرای مراسمات مذهبی و سنتی
A9	تعامل پایین با غریبه‌ها و محلات اطراف	-	-	-	-

تصویر ۴. نقشه تحلیل شاخص‌های اجتماعی تاب‌آوری اجتماعی. مأخذ: Aghajani Khankdar, 2023.

جدول ۴. تحلیل شاخص فرهنگی- هویتی در محدوده اسلام‌آباد. مأخذ: نگارندگان.

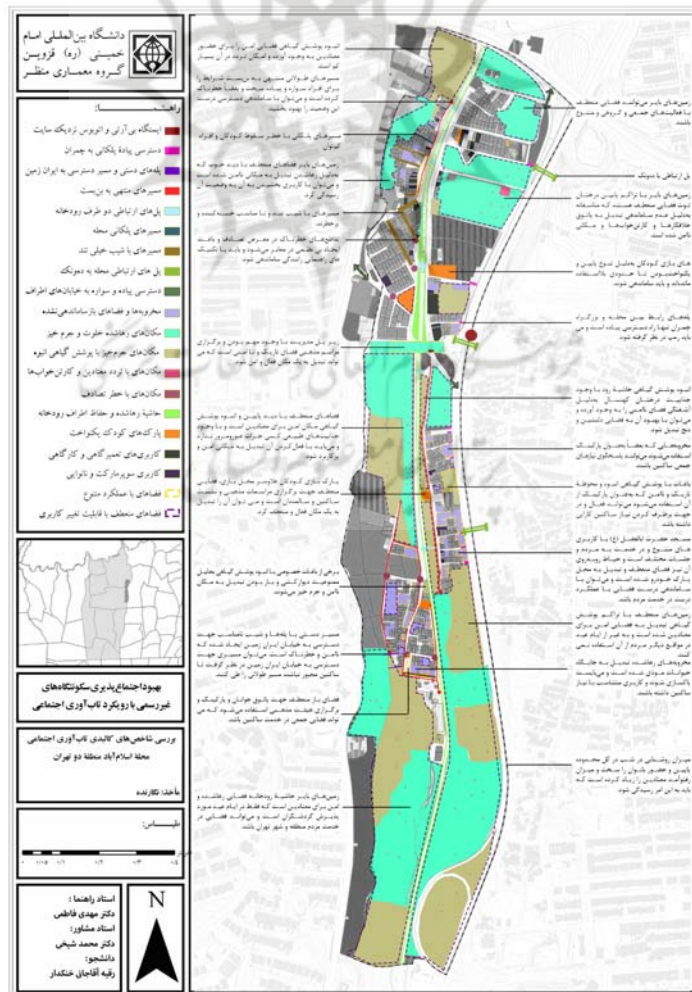
کد	دلبستگی	کد	هویت اجتماعی	کد	هویت کالبدی
D1	علاقه ساکنین به ادامه زندگی در این محل و خانه مستقل و درختانی که خودشان کاشتن	E1	اکثر قومیت محله؛ الموتی‌ها، ترک‌ها و لرها	F1	توجه به گل و گیاه و سبزیگی و زیباسازی ورودی و کوچه‌ها، کاشت سبزیجات جلوی خانه و پرورش طیور.
D2	سکونت بالای ۷۰ سال اکثر ساکنین	E2	برگزاری مراسم مذهبی قومیتی در چهار بخش مختلف	F2	وجود آسیاب بادی در گذشته و نام قدیمی سرآسیاب و پل مدیریت عنصر شاخص محلی.
D3	علاقه به سکونت در همین محل	E3	سطح فرهنگ بالای مردم و شغل رسمی بومی‌ها	F3	وجود درختان میوه در زمین‌های بایر و قنات در گذشته که مکانی برای تفریح مردم بوده است.
D4	حس نوستالژی برخی از ساکنین بنیانگذار محله به آن	E4	گل‌فروشی به‌عنوان شغل ساکنین ترک ضلع جنوبی	F4	باغات توت شکل گرفته توسط ساکنین و بعنوان بخشی از دهونک
D5	تعلق به حضور بستگان در محله	E5	تاثیر بافت محله بر تربیت و فرهنگ فرزندان	F5	رودخانه طبیعی در گذشته برای مصارف روزانه
D6	یکی بودن محل کار و سکونت	E6	بومی بودن اکثر ساکنین	F6	ساخت خانه‌ها با آجر به دست خود با قدمت بالا
D7	زیباسازی محوطه خانه‌ها توسط ساکنین و لذت از رودخانه و حاشیه آن	E7	نسبت فAMILIی الموتی‌ها و ترک‌های ساکن	F7	مسجد چمران و حضرت ابالفضل از عناصر شاخص محله جهت فعالیت‌های متنوع
D8	حمایت محلی‌هایی که محله را ترک کردند	E8	شناخت همسایه‌ها و محلی‌ها از غریبه	F8	دید به سردر باغ ایرانی دهونک، کوه‌های شمال، برج میلاد و مسجد امام صادق
D9	محوته‌سازی و زیباسازی کوچه‌ها توسط ساکنین	E9	مساجد محله به‌عنوان مرکز فرهنگی	F9	بافت بومی و خاص برخی از کوچه‌ها و وجود کوچه‌باغ و سبزه‌زار در محله

تصویر ۵. نقشه تحلیل شاخص‌های فرهنگی- هویتی تاب‌آوری اجتماعی. مأخذ: Aghajani Khankdar, 2023.

جدول ۵. تحلیل شاخص دسترسی در محدوده اسلام آباد. مأخذ: نگارندگان.

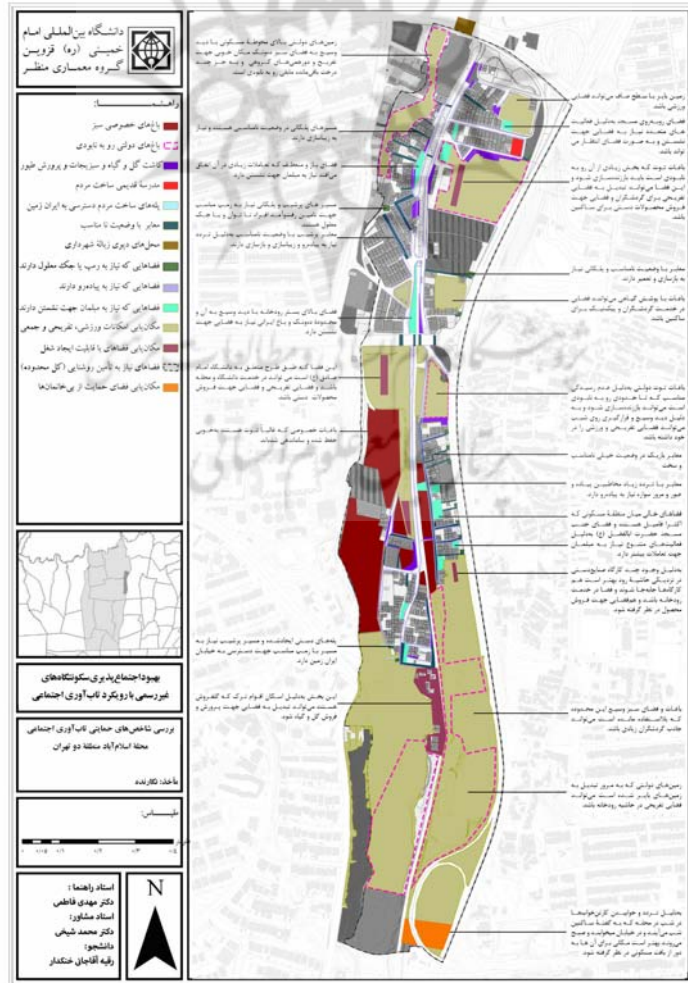
کد	دسترسی	کد	ایمنی و امنیت	کد	تنوع منابع	کد	انعطاف پذیری
G1	عدم وجود سیستم دفع آب‌های سطحی و فاضلاب شهری	H1	معابر با شیب تند و پلکانی و معابر خطرناک دستی جهت دسترسی به خیابان‌های اصلی	I1	تعداد محدود کاربری ضروری و تعداد تعمیرگاه	J1	باغات محیطی برای پیکنیک گردشگران
G2	دسترسی به اتوبان‌های شهری و وجود ایستگاه بی‌آرتی و سامانه اتوبوسرانی جنب پل مدیریت	H2	ورود فاضلاب به بستر رود و وجود آلودگی‌ها و زباله در آن و آشفتنگی حاشیه آن	I2	تنوع پایین لوازم فضای بازی کودکان	J2	گشودگی‌های محله فضایی جهت تعاملات و مراسمات و خرید و فروش است.
G3	عدم دسترسی برخی واحدها به آب و برق و گاز شهری	H3	کالبد ضعیف جداره‌ها و خانه‌ها و تجمع حیوانات موذی در محل تخریب خانه‌ها	I3	غریبه‌ها، مشتریان و تعمیرگاه‌ها و گردشگران	J3	مساجد مکانی برای انواع برنامه‌های محلی با کاربری مذهبی، ورزشی، فرهنگی و ...
G4	عدم دسترسی به رود و استفاده از آن جهت آبیاری باغات و پل‌های نامناسب	H4	حضور معتادین و خلافکارها در باغ‌ها و زمین‌های بایر و مخروبه ها و مکان‌های با بافت انبوه	I4	وجود فضاهای باز عمومی متنوع ساماندهی نشده	J4	زمین تنیس قبلاً زمین فوتبال بوده و دبستان به ستاد حریم تبدیل شده است
G5	عدم دسترسی به خیابان ایران‌زمین و بن بست انتهای مسیر	H5	روشنایی پایین معابر و پل مدیریت و آسیب‌های اجتماعی	I5	تنوع پایین فضای بازی و سرگرمی	J5	مخروبه‌ها تبدیل به پارکینگ محلی شده است
G6	دسترسی پلکانی به اتوبان چمران	H6	بازی کودکان روی آسفالت‌ها و پیاده روی مردم در خیابان	I6	عدم تنوع مبلمان	J6	خیابان‌ها فضایی برای بازی بچه‌ها
G7	شیب زیاد معابر به خیابان علامه و پله‌های زیاد کوچه‌های غربی	H7	فضای ناامن بین اتوبان و منازل مسکونی	I7	تنوع دید محوطه اطراف سایت	J7	پل مدیریت و پارک کودکان جهت برگزاری هیئت‌های مذهبی

تصویر ۶. نقشه تحلیل شاخص‌های کالبدی- عملکردی تاب‌آوری اجتماعی. مأخذ: Aghajani Khankdar, 2023.

جدول ۶: تحلیل شاخص‌های حمایتی در محدوده اسلام‌آباد، مأخذ: نگارندگان.

کد	کارایی جامعه محلی	کد	حمایت	کد	عدالت
K1	حفظ‌شدن باغات تحت‌مالکیت خصوصی و ازبین‌رفتن باغات دولتی	L1	عدم حفظ باغات و آسیب به محیط‌زیست و رود و ازبین‌بردن قنات، توسط دولت	M1	عدم دسترسی آسان افراد معلول و آسیب‌پذیر
K2	عدم اجازه ساکنین به تردد کارتن‌خواب‌ها در روز و کنترل محله	L2	عدم نظارت نیروی انتظامی جهت امنیت محل	M2	عدم داشتن امکانات اولیه
K3	پرورش سبزیجات در زمین‌های بلااستفاده و پرورش طیور	L3	عدم استقبال ساکنین از برنامه‌های خارجی	M3	عدم وجود مبلمان مناسب
K4	ساخت مدرسه و پل به دست خود ساکنین و کمک به نیازمندان محله	L4	عدم ارائه خدمات آموزشی، ورزشی، رفاهی و تفریحی از جانب دولت و رسیدگی به ضعیفان	M4	ریختن آشغال و ضایعات ساختمانی در محل
K5	توجه ساکنین به پاکیزگی محل و درختان و جمع‌آوری زباله گردشگران	L5	عدم زیباسازی محله و سخت‌کردن شرایط زندگی برای ساکنان از جانب شهرداری	M5	عدم رسیدگی به کارتن‌خواب‌ها و گشتن آنها در شب
K6	ایجاد پله جهت دسترسی به خیابان ایران زمین توسط ساکنین	L6	جمع‌آوری زباله از محل زندگی ساکنین و دپو آن در کناره‌های محله	M6	عدم وجود مراکز خرید
K7	اشتغال‌زایی توسط ساکنین	L7	عدم رسیدگی به معابر و خیابان‌ها	M7	کمبود زمین چمن و فوتبال

تصویر ۷: نقشه تحلیل شاخص‌های حمایتی اسلام‌آباد، مأخذ: Aghajani Khankdar, 2023.

جدول ۷. معرفی اقدامات پیشنهادی با توجه به تحلیل شاخص‌ها به ترتیب اولویت ارتباط با کدها. مأخذ: نگارندگان.

شماره	اقدامات	ارتباط با کدها	نمره
۱	بازسازی مخروبه‌ها و فضاهای باز میان بافت و تبدیل به فضای جمعی به سبک قومی	A1, A3, A7, B1, B6, B8, D5, E1, E7, E8, H3, H4, J5, M3, M4	۱۵
۲	اجرای سیستم فاضلاب شهری و عدم ورود آب آلوده به رود و جمع‌آوری زباله	B2, C1, C5, D3, D7, D9, F1, G1, H2, H3, H4, L1, L5, L6, M4	۱۵
۳	زنده‌سازی باغات میوه و سپردن به ساکنین و فضاهای فروش میوه‌های تازه و توت	A2, A5, A9, B2, B7, C6, D1, D6, F3, F4, K1, K5, K7	۱۳
۴	اجرای تور طبیعت‌گردی با گذر از رود و کوچه باغ‌ها و باغ‌ها با مسئولیت ساکنین	A2, A5, A9, B7, F1, F3, F9, I3, I5, L1, L4, L5	۱۲
۵	استفاده از مبلمان‌های متنوع جمعی و فردی با کاربری‌های متنوع و مبلمان‌های سرپوشیده جهت خواب کارتن‌خواب‌ها در شب	A1, A2, A3, A4, A5, A7, A8, H4, I6, K2, M3, M5	۱۲
۶	پیش‌بینی فرهنگسرا، سرای محله، کتابخانهٔ سیار، خانه بهداشت و مراکز خرید	A2, A3, A9, B6, B7, C2, C4, C8, I1, L3, L4, M2	۱۲
۷	ایجاد فضاهای بازی و تفریح و فضای سبز در زمین‌های بایر و بین محله و اطراف	A1, A3, A5, A9, B7, H4, H7, I3, I4, I5, J1, M2	۱۲
۸	ایجاد دید ناظر کافی و هرس گیاهان در فضاهای با بافت گیاهی متراکم با قراردادن کاربری‌های فعال و پیش‌بینی مدرسهٔ طبیعت در این فضاها	A3, F4, H4, H6, H7, I2, I3, I4, I5, J1, J6	۱۱
۹	پیش‌بینی فضاهایی جهت برگزاری مراسم و برنامه‌های محلی و فرهنگی	A2, A4, B4, B6, B8, C8, E1, E2, E7, J3	۱۰
۱۰	در نظر داشتن مسیرهای پیاده در کنار سواره و کنار رود و پل ارتباطی دو طرف رود	A5, A7, D7, F5, H2, H6, L5, L7, M1, M2	۱۰
۱۱	پیش‌بینی فضاهای باز جهت برگزاری جشنواره‌های محلی و فروش محصولات محلی	A2, A5, A9, B7, E1, I3, I4, J2, K7	۹
۱۲	پیش‌بینی فضای بازی برای تمامی سنین با متریال‌های بومی	A1, A3, A4, A6, A9, I4, I5, L4, M2	۹
۱۳	فضاهای پرورش سبزیجات به صورت فردی و گروهی و غرفه‌هایی جهت فروش	A2, A9, B2, C1, D1, D6, E4, F1, K3	۹
۱۴	پیش‌بینی فضای بازی‌های دوستانه مانند تنیس، فوتبال دستی، فوتبال و والیبال	A1, A3, A6, A9, B7, I5, M2, M7	۸
۱۵	بازسازی و احیای کوچه باغ‌ها و کوچه‌های بومی با متریال‌های سنتی و بومی	D1, D4, D9, F9, H4, E1, E5, E6	۸
۱۶	مرمت و دیوارنگاری و ایجاد دیوار سبز در جداره‌های نامناسب	A7, D4, D7, D9, F1, F6, F9, H3	۸
۱۷	پیش‌بینی فضایی جهت ورزش یوگا، ایروبیک و ورزش‌های جمعی	A1, A3, A6, A9, B6, I4, I5, L4	۸
۱۸	قرارگیری کافهٔ سیار و فعالیت‌های شبانه‌روزی، زیباسازی و مبلمان زیر پل مدیریت	A1, A7, A9, F2, H5, I4, J2, J7	۸
۱۹	پیش‌بینی دسترسی‌های میانبر در بخش‌های پلکانی و پر شیب و ورودی‌های مناسب سواره و پیاده و پارکینگ نیمه باز	G2, G5, G6, G7, H1, K4, L7, M1	۷
۲۰	احداث جادهٔ سلامت (مسیر دوچرخه‌سواری و پیاده‌روی با گذر از کنار کافی‌شاپ، آبمیوه‌فروشی، رودخانه، باغ توت و ایستگاه‌های متنوع)	A1, A5, A6, A7, A9, I3, I5	۷
۲۱	ایجاد فضاهای مکث متنوع در طول مسیرها با مبلمان‌های جمعی دوستانه	A1, A3, A7, A8, B6, I4, I6	۷
۲۲	ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی نیمه‌باز و فضایی جهت فروش آن‌ها	A2, A9, B6, B7, D6, E1, K7	۷
۲۳	طبیعی کردن بستر رود، دسترسی مستقیم، فضای بازی و احداث پل معلق روی آن	A1, A3, A5, D7, F5, G4, I5	۷
۲۴	پیش‌بینی فضای ورزشی همگانی و صبحگاهی با تجهیز لوازم ورزشی	A3, A6, B6, I4, I5, J4, L4	۷
۲۵	پیش‌بینی آلاچیق‌های خانوادگی و دوستانه	A1, A3, A5, B1, B8, M2	۶
۲۶	پیش‌بینی باغ گل توسط ساکنین و فضایی جهت فروش گل و گیاه	A2, A9, B7, E4, F1, K7	۶
۲۷	تأمین روشنایی محله و از بین بردن محل تجمع خلافکارها	D7, D9, H4, H5, H7, M2	۶
۲۸	ایجاد فضاهای بازی متنوع برای کودکان	A3, I2, I4, I5, L4, M2	۶
۲۹	پیش‌بینی ایستگاه‌های انتظار و فضای جمعی روبه‌روی مساجد	A2, E9, I6, J3, F7	۵
۳۰	احداث نظرگاه و مبلمان فضاهای روبه‌روی عناصر شاخص اطراف محل	A5, B7, F8, I4, I7	۵
۳۱	پیش‌بینی آسیاب بادی در کنار باغات و مزارع و احیای قنات قدیمی	D4, F2, F3, I6, L1	۵

جدول ۸. معرفی اهداف و راهبردهای پیشنهادی و امتیازدهی براساس ارتباط با اقدامات. مأخذ: نگارندگان.

اهداف	سیاست	راهبرد	اقدامات	امتیاز
۱- رفاه ساکنین	ایجاد سرزندگی در ساکنین و کاهش آسیب‌های اجتماعی و ارتباط بیشتر مردم با شهر و اطراف	افزایش و تقویت تعاملات میان ساکنین با خود، غریبه‌ها و با فضا	۱-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۶-۱۷-۱۸-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۸-۲۹-۳۰	۲۲۹
		تقویت همبستگی میان ساکنین با خود و محلات اطراف	۱-۳-۴-۶-۹-۱۱-۱۳-۱۴-۱۷-۲۱-۲۲-۲۴-۲۶-۳۰	۱۳۴
		افزایش و تقویت مشارکت	۲-۶-۹-۱۳	۴۶
۲- نظم و انضام	افزایش مسئولیت‌پذیری و منع از بین رفتن محدوده توسط زمین‌خواران، زیباسازی منظر حاشیه بزرگراه	تقویت حس تعلق	۱-۳-۲-۱-۰-۳-۱۰-۱۳-۱۵-۱۶-۲۲-۲۳-۲۷-۳۱	۱۰۳
		احیا و تقویت هویت اجتماعی	۱-۹-۱۱-۱۳-۱۵-۲۲-۲۶-۲۹	۶۹
		احیا و ساماندهی هویت کالبدی محله	۲-۳-۴-۸-۱۳-۱۵-۱۶-۱۸-۲۳-۲۴-۲۹-۳۰-۳۱	۱۱۲
۳- کالبدی	افزایش آسایش و رفاه ساکنین، دعوت کاربران شهری به محدوده و استفاده آن‌ها از پتانسیل‌های سایت	ساماندهی دسترسی‌ها	۲-۱۹-۲۳	۲۹
		ارتقای ایمنی و امنیت محله	۱-۲-۵-۷-۸-۱۰-۱۵-۱۶-۱۸-۱۹-۲۷	۱۰۲
		ایجاد تنوع در فضاهای محله و کاربری‌ها	۴-۵-۶-۷-۸-۱۱-۱۲-۱۴-۱۷-۲۰-۲۱-۲۴-۲۸-۲۹-۳۰	۱۳۸
۴- اجتماعی	حفظ و زنده‌سازی باغات، افزایش اعتماد به نفس ساکنین، کاهش آسیب‌ها	ارتقای انعطاف‌پذیری	۱-۷-۸-۱۱-۹-۱۸-۲۴-۲۹	۷۷
		به‌کارگیری جامعه محلی در ساماندهی محله	۳-۱۱-۱۳-۱۹-۲۲-۲۶	۵۱
		حمایت از اجتماع محلی و افراد آسیب‌پذیر	۲-۴-۶-۱۰-۱۲-۱۹-۲۴-۲۸-۳۱	۷۳
		توزیع عادلانه منابع	۱-۲-۵-۶-۷-۱۰-۱۲-۱۴-۱۹-۲۵-۲۷-۲۸-۳۱	۱۱۸

of informal settlements with a social resilience approach (Case study: Islamabad Neighborhood, District 2, Tehran) [Unpublished Master thesis]. Imam Khomeini International University.

- Alene, E. T. (2022). Determinant factors for the expansion of informal settlement in Gondar city, Northwest Ethiopia. *Journal of Urban Management*, 11(3), 321-337. <https://doi.org/10.1016/j.jum.2022.04.005>
- Atashinbar, M. (2009). The continuity of identity in urban landscape. *Bagh-e Nazar*, 6(12), 45-56. https://www.bagh-sj.com/article_32.html
- Campos, M. J. Z., Kain, J. H., Oloko, M., Scheinsohn, M., Stenberg, J., & Zapata, P. (2022). Residents' collective strategies of resistance in Global South cities' informal settlements: Space, scale and knowledge. *Cities*, 125, 103663. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103663>
- Copeland, S., Comes, T., Bach, S., Nagenborg, M., Schulte, Y., & Doorn, N. (2020). Measuring social resilience: Trade-offs, challenges and opportunities for indicator models in transforming societies. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 51, 101799. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101799>
- Darskhan, R., & Bayramzadeh, N. (2020). Promoting social vitality with a community-based approach in informal settlements (Case study: Koshtargah Neighborhood-Urmia). *Urban Management Studies*, 42(12), 83-93. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/ums/Article/824772>
- Degenaar, T. (2009). *Landscape is dwelling (Cantinho*

اعلام عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

پی‌نوشت‌ها

- Coco Alarcon .۱
- Dr Aromar Revi .۲
- World Bank .۳
- United National Development Programme .۴
- UNHABITAT .۵
- Jan-Hendrik Bakker .۶

فهرست منابع

- اسلامی، عارفه؛ ابراهیمی دهکردی، امین. (۱۳۹۷). سنجش میزان تاب‌آوری اجتماعی در محلات غیررسمی (محله مورد بررسی: امت‌آباد آمل). *معماری‌شناسی*، ۱(۱)، ۹-۱. <https://memarishenasi.ir/fa/downloadpaper.php?pid=67%20&%20p=A>
- جعفری مهرآبادی، مریم؛ سجودی، مریم و امامی، سیده فاطمه. (۱۳۹۷). بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی سکونت‌گاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله عینک شهر رشت). *راهبرد توسعه*، ۵۴(۲)، ۸۶-۱۱۶. <http://rahbord-mag.ir/fa/Article/22697/FullText>
- عباس‌پور، حمزه. (۱۳۹۰). *طراحی منظر در بافت‌های خودانگیخته* [پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد]. دانشگاه شهید بهشتی.
- Adger, N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? *Progress in Human Geography*, 24(3), 347-364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540465/>
- Aghajani Khankdar, R. (2023). *Improving the sociability*

do Céu, São Paulo, Brazil : vernacular landscapes in an urban slum [Master thesis, Wageningen University]. MSc theses online, Online MSc theses successfully defended at Wageningen University. <https://library.wur.nl/WebQuery/theses/directlink/2174397>

• Dobson, S., Nyamweru, H., & Dodman, D. (2015). Local and participatory approaches to building resilience in informal settlements in Uganda. *Environment and Urbanization*, 27(2), 605–620. <https://doi.org/10.11770956247815598520/>

• French, M. A., Barker, S. F., Taruc, R. R., Ansariadi, A., Duffy, G. A., Saifuddaolah, M., Agussalim, A. Z., Awaluddin, F., Zainal, Z., Wardani, J., Faber, P. A., Fleming, G., Ramsay, E. E., Henry, R., Lin, A., O'Toole, J., Openshaw, J., Sweeney, R., Sinharoy, S. S., Kolotelo, P., Jovanovic, D., ..., & Leder, K. (2021). A planetary health model for reducing exposure to faecal contamination in urban informal settlements: Baseline findings from Makassar, Indonesia. *Journal of Environment International* 155, 106679. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2021.106679>

• Gil, D., Domínguez, P., Undurraga, E. A., & Valenzuela, E. (2021). Employment loss in informal settlements during the Covid-19 pandemic: evidence from Chile. *Journal of Urban Health*, 98(5), 622–634. <https://doi.org/10.1007/s11524-021-6-00575>

• Karlsson, M. (2012). Informal settlements, The world's invisible communities, kandidatarbete vid institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala, Landskapsarkitekturprogrammet [Master thesis, Swedish University of Agricultural Sciences]. SLU (Sveriges lantbruksuniversitet, Swedish University of Agricultural Sciences, Library). <https://stud.epsilon.slu.se/4788/>

• Katsma, K. (2018). *Where least matters most, issue of landscape architecture magazine, asla*. Landscape Architecture Magazine. Retrieved from <https://landscapearchitecturemagazine.org/201815/05//where-least-matters-most>

• Kazemisefat, A. (2011). *Selective Typology of Informal Settlements In Tehran County For Arriving At Reorganization Strategies : The case study of farahzad* [Master thesis, Allameh Tabatabaee University]. Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc). <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/8776c104e2cd6d5501a227610e11dc04>

• Kuanr, C. (2020). Informal human settlements, big data and social theory In Morocco (Workshop Paper). In *2020 IEEE Sixth International Conference on Multimedia Big Data (BigMM)* (pp. 494–500). IEEE. <https://doi.org/10.1109/BigMM50055.2020.00082>

• Najafi Kani, A. A., & Hamidi, K. (2021). Challenges and strategies of spatial development of informal settlements in intermediat cities: A case study in Babol. *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 11(39), 217–238. <https://doi.org/10.30488/gps.2020.219392.3187>

• Niebergall, S., Loew, A., & Mauser, W. (2008). Integrative assessment of informal settlements using VHR remote sensing data—The Delhi case study. *IEEE Journal of Selected Topics in Applied Earth Observations and Remote Sensing*, 1(3), 193–205. <https://doi.org/10.1109/JSTARS.2008.2007513>

• Nord, K. (2014). *The Role of the Architect in Slum Upgrading Practices (Developing methods and tools for improved participatory planning)* [Undergraduate Research Opportunities Program]. University Digital Conservancy. <https://conservancy.umn.edu/server/api/core/bitstreams/2a3f657a-837849-fc-8e25-52cda16b3c58/content?trackerId=915221a7a95d16df>

• Parikh, P., Bisaga, I., Loggia, C., Georgiadou, M. C., & Ojo-Aromokudu, J. (2020). Barriers and opportunities for participatory environmental upgrading: Case study of Havelock informal settlement, Durban. *City and Environment Interactions*, 5, 100041. <https://doi.org/10.1016/j.cacint.2020.100041>

• Poortaheri, N., Alimohammadzadeh, Kh., Hosseini, S. M., Maher, A., Bahadori, M. 2021, Analysis of Policies for Organizing and Managing Informal Settlements in Iran: A Content Analysis Method, Evidence Based Health Policy, *Management and Economics*, 3(5), 194–206. <http://dx.doi.org/10.18502/jebhpme.v5i3.7292>

• PSUP Team Nairobi. (2016). *Slum almanac, Tracking Improvement in the Lives of Slum Dwellers, acceptance*. UN-Habitat. <https://unhabitat.org/slum-almanac-20150-2016->

• Ragoschke, A. S. (2014). *Social resilience, goals and objectives for engaging urban design* [Master thesis, Kansas State University]. Kansas State University, Libraries. <https://krex.k-state.edu/items/47c5fb4c-048f-43cb-8874-64dc4bda26d7>

• Rahimi, M., & Kargar, B. (2021). Explaining the pattern of social resilience in informal settlements with an emphasis on quality of life Case Study Neighborhood khat 4 hesar karaj. *Quarterly of Geography & Regional Planning*, 11(1), 75–91. https://www.jgeoqeshm.ir/article_125216.html

• Rahimi, M., Kargar, B., Hatami Nejad, H., Zivariar, P. (2018). Investigating the effect of social resilience components on security in informal settlements (Case Study: Line District (4)). *Journal of Police Geography*, 6(23), 126-

• Repeva, A. (2021). *Informal settlements in Baghdad city*. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 263, p. 05001). EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202126305001>

• Tjia, D., & Coetzee, S. (2022). Geospatial information needs for informal settlement upgrading—A review. *Habitat International*, 122, 102531. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2022.102531>

• Zanganeh, M., Safaei, M. J., & Samiei, M. (2019). Research on empowerment approach to organizing informal settlements (Case study: Torbat-e Heydarieh). *Geography (Journal of the Iranian Geographical Association)*, 17(62), 191–205. https://mag.iga.ir/?_action=article&au=1724317&_au=Samiei,%20Maryam&lang=en

- Zare Nejhada Talemi, S. (2017). *Comparison of social capital indices between formal and informal settlements (Case study: Rasht city, 4th and 5th districts)* [Master thesis, Payam Noor

university]. Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc). <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/1b19c00a42268ae3188b08bbed1d8b90>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:

فاطمی، مهدی و آقاجانی خنکدار، رقیه. (۱۴۰۴). اولویت‌بندی شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی جهت ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی از طریق اقدامات مبتنی بر ارتقای منظر شهری (مطالعه موردی: محله اسلام‌آباد منطقه دو تهران). *باغ نظر*، ۲۲ (۱۵۳)، ۸۳-۹۶.

DOI: [10.22034/bagh.2023.408836.5430](https://doi.org/10.22034/bagh.2023.408836.5430)

URL: https://bagh-sj.com/article_240773.html

